

Σπουδαστήριο Φιλοσοφίας του Αθλητισμού
Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Πρακτικά του Β' Φιλοσοφικού Συμποσίου
(Αθήνα, 16 Μαΐου 2014)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Κωνσταντίνα Ι. Γογγάκη – Ιωάννης Γ. Καλογεράκος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΗΛΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2014

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ Ι. ΓΟΓΓΑΚΗ

Η σχέση της φιλοσοφίας και του αθλητισμού
από την αρχαιότητα έως τον σύγχρονο κόσμο

Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός αποτελεί έναν παγκόσμιο θησαυρό ιστορικής μνήμης που έχει σφραγίσει και εξακολουθεί να σφραγίζει την πνευματική δημιουργία όχι μόνο του ελληνικού, αλλά και του δυτικού πολιτισμού. Το βάθος στο οποίο βασίζεται για την ανάδειξή του ως διαχρονικής

αξίας είναι το μέτρο, η αξία της μεσότητας όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης, ενώ και ο χαρακτήρας του κλασικού πολιτισμού είναι ανθρωποκεντρικός. Την πνευματική εκείνη ατμόσφαιρα διανθίζουν η φιλοσοφία, η επιστήμη και η τέχνη, οι οποίες αποτελούν παιδευτικά μέσα. Εντός αυτής της φυσικής, ιδεολογικής και κοινωνικής ατμόσφαιρας αναπτύσσεται και ο αθλητικός αγώνας, και ειδικά εκείνος που έχει πανελλήνιο χαρακτήρα. Φιλοσοφικά, η ιδεολογία που καλλιεργείται στους πανελλήνιους αθλητικούς αγώνες δεν αποτελεί παρά την αντανάκλαση του βαθύτερου υπόβαθρου με το οποίο ταυτίζεται ο κλασικός πολιτισμός: της συνύπαρξης, και μάλιστα της ισορροπημένης συνύπαρξης, των αντιθέτων.

Στην αρχαία Ελλάδα οι διανοούμενοι επιδεικνύουν μεγάλο ενδιαφέρον για το ανθρώπινο σώμα, τη φυσική δραστηριότητα και το αθλητικό γεγονός, κάνοντας γνωστές κυρίως τις θετικές αλλά και ενίοτε τις αρνητικές τάσεις του αρχαίου ελληνικού αθλητισμού. Τα «άθλα», ο «αγών», η «γυμναστική» και ο «αθλητής» είναι ζητήματα που απασχολούν πλήθος συγγραφέων, μυθογράφων και φιλοσόφων όλης της αρχαιότητας. Οι μαρτυρίες και οι απόψεις τους για τη φύση και την ουσία του αθλητισμού αποτελούν μια απόχρωση της γενικότερης φιλοσοφικής θεώρησης που έχει ο κάθε στοχαστής για τη ζωή. Αρετή ή αγαθό είναι μια ικανότητα ή μια ηθική ιδιότητα, η οποία λαμβάνει διαφορετική χροιά σε κάθε φιλόσοφο, ανάλογα με τα συμφραζόμενα του λόγου του και βεβαίως με την αξιολογία της εποχής του.

Η αγάπη των Ελλήνων για τη φιλοσοφία, τη μουσική, το δράμα και κάθε είδους τέχνη είναι επομένως άρρηκτα συνδεδεμένη με το ενδιαφέρον τους για την αγωνιστική ικανότητα

και δράση, όπως φαίνεται ήδη στα ομηρικά έπη. Η σημασία της αθλητικής νίκης διαφυλάσσεται ως εμάς μέσα από μεγάλες δημιουργικές στιγμές του λόγου και της τέχνης, αλλά και από έναν μεγάλο αριθμό φιλοσόφων, ποιητών και μυθογράφων. Το νικᾶν συνδέεται με το ἀριστεύειν, επειδή νικητής είναι ο ἀριστος, ο ικανότερος, ο γενναιότερος, εξού και «αριστεία» τα κατορθώματα του ήρωα, κάθε μεγάλη και ηρωική πράξη. Ο νικητής ὠλβίζετο, σύμφωνα με τον Σοφοκλή, ή, κατά τον Πίνδαρο, θεωρείται μάκαρ, ὄλβιος και εὐδαίμων –επίθετα που έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο και ταυτίζουν τη νίκη με την ευτυχία.

Η έννοια του «αγώνα» είναι συνυφασμένη με τη ζωή των Ελλήνων σε όλες τις πτυχές της ιστορίας τους. Ειδικότερα ο αθλητικός αγώνας αποτελεί κατά τον Πίνδαρο γενεαλογικό και αστικό επίτευγμα, το οποίο προσδίδει τιμή στο γένος και την πατρίδα του αντίστοιχα, ενώ και ο ίδιος ο αθλητής θεωρείται ευτυχής, αφού λόγω της έμφυτης φύσης του απολαμβάνει της εὐνοίας του θεού. Η αίσθηση της αξίας του εὐ ἀσκειῖσθαι είναι καθολικό βίωμα των Ελλήνων, που κατά την κλασική περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας φτάνει στο απόγειό της. Την περίοδο αυτή είναι ισχυρή η οντολογική σχέση μεταξύ ψυχής και σώματος. Το κάλλος, το ωραίο, το ιδεώδες, ο άθλος, το κλέος, η ηθική του αγώνα και του αθλητή ως προτύπου, η αισθητική και η αξιολογία τους είναι έννοιες φιλοσοφικές, έννοιες που ανήκουν στη σφαίρα και στη δικαιοδοσία της φιλοσοφίας.

Το ενδιαφέρον για τη σωματική υπόσταση του ανθρώπου, ως σημαντικού μέρους της διττής ανθρώπινης υπόστασης, δεν έπαψε ποτέ να απασχολεί τους διανοητές και τις κοινωνίες,

μιας και ο αθλητισμός αντιμετωπίστηκε ως τμήμα της εκάστοτε κοινωνικής ζωής. Έχει εξάλλου σημασία ότι η αθλητική δραστηριότητα αντικατοπτρίζει το εκάστοτε αξιακό σύστημα της κοινωνίας, καθώς η στάση προς το φυσικό σώμα, είτε πρόκειται για στάση σεβασμού είτε για στάση απαξίωσης, έχει γνωρίσματα φιλοσοφικά και ιδεολογικά. Οι μεταβιομηχανικές ιδίως κοινωνίες, έως και τις μέρες μας, χαρακτηρίζονται από τον βιομηχανοποιημένο τρόπο ζωής και τον εκμηχανισμένο τρόπο παραγωγής, απόρροια ενός εκμηχανισμένου πολιτισμού. Επικρατεί ο οικονομικός υλισμός, ο ωφελμισμός και η απολυτοποίηση του κέρδους, κατ' επέκταση και η απολυτοποίηση οτιδήποτε υλιστικού, στο οποίο και εντάσσεται το φυσικό ανθρώπινο σώμα.

Η ουτοπία της ανθρώπινης τελειότητας οδηγεί στην κατασκευή ενός νέου, μετανιτσεϊκού, υπερανθρώπου, με εστίαση κυρίως στην τελειοποίηση του ανθρώπινου σώματος, το οποίο στην πραγματικότητα καθίσταται θύμα αυτής της ισοπεδωτικής και υπολανθάνουσας λογικής. Οι νέες βιοτεχνολογίες που εφαρμόζονται επάνω στο ανθρώπινο σώμα, ειδικά για την απόκτηση υπερανθρώπινων επιδόσεων, έχουν πολύ σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή του ανθρώπου. Τα ηθικά ερωτήματα επομένως γύρω από τις συνέπειες αυτές αφορούν τόσο στο παρόν όσο και στο αναπόδραστο υπαρκτικό μέλλον του ανθρώπου. Ποια είναι όμως η ουσία του αθλητισμού και ποια η ανθρωπολογική του έννοια, βάσει των οποίων μπορεί να προσδιοριστεί ένα όριο ασφαλείας, το οποίο θα προφυλάσσει το αθλητικό και γενικότερα το ανθρώπινο σώμα από την υπερέκθεση και την υπερκατανάλωση; Από τις γονιδιακές θεραπείες της ενισχυτικής έως και τη γενετική τροποποίηση

και τη γενετική βελτίωση στο χώρο της άθλησης –όπου τέτοιες θεραπείες, παρεμβάσεις και πειράματα γίνονται με σκοπό την επίδοση, παρότι ο αθλητισμός συνιστά ένα παιχνίδι και όχι μια κερδοφόρα επιχείρηση– αυξάνεται το εύρος των ηθικών προβληματισμών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προβάλλει η ανάγκη της «φιλοσοφικής ανθρωπολογίας», δηλαδή της σύλληψης της σύστασης και της ουσίας του ανθρώπου, αλλά και της πολιτικής φιλοσοφίας του σώματος. Κατ' επέκταση είναι αναγκαία η αποσαφήνιση της σχέσης της φιλοσοφίας με τη σωματικότητα του αθλητισμού, η οποία υπόκειται στη διασαφήνιση μιας σύγχρονης φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, από την οποία εκκινεί. Με αφετηρία τον κλασικό τρόπο σκέψης, αντλώντας από το παραδοσιακό οπλοστάσιο, αλλά και με την επισήμανση των προθέσεων του μεταουμανισμού ή μετανθρωπισμού, εκείνο το οποίο επιδιώκεται είναι να τεθεί ο αθλητισμός πάνω σε υγιείς βάσεις, οδηγώντας την ιστορία του στην αφετηρία της.